

KONSTITUCINĖS JUSTICIJOS ĮTAKA LIETUVOS CIVILINIO PROCESO TEISEI

Egidija Stauskienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Civilinio proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4593
Elektroninis paštas stauskiene@mruni.eu

Pateikta 2012 m. birželio 11 d., parengta spausdinti 2012 m. rugpjūčio 19 d.

Anotacija. *Teisės doktrinoje vis daugiau kalbama apie įvairias konstitucionalizmo apraiškas. Tačiau daugelis konstitucionalizmo tyrimų apsiriboja Lietuvos Respublikos Konstitucijos galios, joje įtvirtintų pagrindinių principų ir kitų nuostatų analize. Už tokios analizės ribų paprastai lieka ordinarinės teisės šakos (ne išimtis ir civilinio proceso teisė), kurių vystymuisi įtakos turi aukščiausioji teisė. Straipsnio autorės nuomone, tikslinga panagrinėti kai kuriuos konstitucinės justicijos įtakos aspektus vienai iš tokių teisės šakų – civilinio proceso teisei. Dėl ribotos straipsnio apimties nebus galima išsamiai aptarti tiek pačios Konstitucijos – kaip aukščiausios teisinės galios akto, veikimo civiliniame procese, tiek šiuo metu jau gana gausios Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinos šioje srityje. Todėl tyrimas apsiriboja atskirų tiesioginio Konstitucijos taikymo bei Konstitucinio Teismo doktrinos aspektų analize.*

Reikšminiai žodžiai: *Lietuvos Respublikos Konstitucija, konstitucinė justicija, Konstitucinis Teismas, civilinio proceso teisė, teisė į teisminę gynybą, teismo procesas.*

Įvadas

Temos aktualumas. Teisės doktrinoje analizuojamos įvairios konstitucionalizmo apraiškos, tačiau už tokių tyrimų ribų paprastai lieka ordinarinės teisės šakos, kurių vystymasis veikiamas aukščiausiosios teisės. Straipsnio autorės nuomone, tikslinga pagnagrinti kai kuriuos konstitucinės justicijos įtakos aspektus vienai iš tokių teisės šakų – civilinio proceso teisei. Ribota straipsnio apimtis neleidžia išsamiai aptarti tiek pačios Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau Konstitucija) – kaip aukščiausios teisinės galios akto, veikimo civiliniame procese, tiek šiuo metu jau gana gausios Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau Konstitucinis Teismas) doktrinos šioje srityje. Todėl tyrimas apsiriboja atskirų tiesioginio Konstitucijos taikymo bei Konstitucinio Teismo doktrinos aspektų analize.

Tyrimo objektas. Konstitucija kaip aukščiausios teisinės galios aktas, kurio įtaka pasireiškia tiek per tiesioginį jos taikymą, tiek per aiškinimą (teisės taikymo proceso konstitucingumas) ar per tai, ką apie Konstituciją (jos normas) yra pasakę Konstitucinis Teismas.

Straipsnio tikslas. Išanalizuoti konstitucinės justicijos įtaką civilinio proceso teisei, vertinant Konstituciją kaip civilinio proceso teisės šaltinį, analizuojant tiesioginį jos taikymą civilinėse bylose bei Konstitucinio Teismo aiškinimų įtaką civilinio proceso teisės vystymuisi.

Straipsnio uždaviniai. 1) įvertinti Konstituciją kaip aukščiausios galios civilinio proceso teisės šaltinį; 2) atskleisti tiesioginio Konstitucijos taikymo civilinėse bylose problemas; 3) įvertinti konstitucinės doktrinos įtaką civilinio proceso teisės vystymuisi, straipsnio pabaigoje pateikti apibendrinimus bei išvadas. Šiems uždaviniams pasiekti naudojamos gana gausia doktrina (konstitucionalistų E. Jarašiūno, E. Kūrio, V. Sinkevičiaus, E. Šileikio, J. Žilio ir kt. darbais) bei Konstitucinio Teismo nutarimais. Pasirinkta tyrimo sritis įpareigoja dėmesį sutelkti į civilinio proceso teisę, tačiau tenka konstatuoti, kad šioje srityje apie Konstitucijos tiesioginio taikymo galimybes paprastai užsimenama tik vadovėliuose arba teismų praktikoje. Konstitucinės justicijos įtaką civilinio proceso teisei, remdamasis konkrečiais Konstitucinio Teismo nutarimais, Lietuvoje savo straipsnyje yra analizavęs tik V. Nekrošius. Straipsnyje remiamasi ir gausia bendrosios kompetencijos teismų praktika.

Metodai. Tyrimams atlikti taikyti analogijos, alternatyvų, lyginimo ir kiti mokslinio tyrimo metodai. Apibendrinimo metodu straipsnio pabaigoje daromos išvados.

1. Konstitucija – civilinio proceso teisės šaltinis

Siekiai reformuoti visą Lietuvos teisinę sistemą išryškėjo iš karto, kai buvo atkurta Lietuvos nepriklausomybė. Natūralu, kad atkūrus valstybingumą, valstybėje dėtos visos pastangos kiek įmanoma greičiau priimti ir Konstituciją, kurioje būtų įtvirtintos pagrindinės saugomos vertybės, suformuluoti pagrindiniai valstybingumo principai. Tokia

Konstitucija¹ buvo priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Konstitucija – pagrindinis civilinio proceso teisės šaltinis, išsiskiriantis iš kitų teisės šaltinių savo turiniu, teisine galia, įtaka visai teisinio reguliavimo sistemai. „Paprastai konstitucija apibūdinama kaip pagrindinis aukščiausios galios įstatymas, reguliuojantis reikšmingiausius visuomeninius santykius, priimamas ir keičiamas ypatinga tvarka. Kartais dar pridedama, kad tai – svarbiausias nacionalinės teisės šaltinis, teisinės sistemos pagrindas, tiesiogiai taikomas vientisas aktas arba aktas, kuriame įtvirtintas teisinis reguliavimas, yra labiausiai apibendrinto pobūdžio“². „Taigi konstitucija – pirminė teisė ir teisinės galios, ir turinio atžvilgiu. Tai – ne tik valstybės valdžios institucijų struktūrą, kompetenciją, tarpusavio santykius, asmens teisinės padėties pagrindus, bet ir teisėkūros kryptį bei turinį nustatantis aktas“³. Ši citata apibūdina ir galimą Konstitucijos įtaką civilinio proceso teisei. Būtent Konstitucija įtvirtina reikšmingiausius civilinio proceso teisei nuostatas: Konstitucijos tiesioginio taikymo galimybę (Konstitucijos 6 straipsnis); lygiateisiškumo principą (Konstitucijos 29 straipsnis); teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principą (Konstitucijos 30 straipsnis); teismo teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Lietuvos Respublikos (toliau – LR) įstatymų, kitų Seimo priimtų aktų, LR prezidento aktų, LR Vyriausybės aktų atitikties LR Konstitucijai ir įstatymams (Konstitucijos 106 straipsnis); teisėjų nepriklausomumo, teisingumo vykdymo teisės suteikimo išimtinai teismui (Konstitucijos 109 straipsnis) ir kt. Analogiškai proceso principai įtvirtinti ir kitų valstybių konstitucijose⁴. Šiais principais turi vadovautis tiek įstatymų leidėjas teisės aktų priėmimo, jų keitimo procese, tiek teismas, sprenddamas civilines bylas.

Šiuolaikinė konstitucinė doktrina pripažįsta, kad Konstituciją sudaro ne tik pačios Konstitucijos tekstas, jame išdėstytos teisės normos, bet ir jos principai,⁵ tiek tiesiogiai įtvirtinti Konstitucijos tekste, tiek išryškėję jos aiškinimo procese. „Konstituciją taip pat sudaro Konstitucinio Teismo doktrina (Konstitucija yra tai, ką apie ją pasakė Konstitucinis Teismas). Konstituciją reikia nuolat aiškinti, nes tol, kol kuri nors Konstitucijos nuostata nėra oficialiai išaiškinta, ji gali būti įvairiai interpretuojama, dėl jos turinio gali būti ginčijamasi. Konstituciją oficialiai gali aiškinti vienintelis subjektas – Konstitucinis Teismas“⁶. Konstitucinio Teismo aktai yra teisės šaltiniai⁷. Konstitucinis Teismas per priimamus sprendimus daro įtaką visai teisės sistemai, kadangi po Konstitucinio Teismo nutarimų prieštaravimai Konstitucijai turi būti pašalinti. Konstitucinis Teismas

1 Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Lietuvos aidas*. 1992, Nr. 220; *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

2 Jarašiūnas, E. Konstitucija ir įstatymas: kelios interpretavimo problemos. *Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencija „Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas“*, Vilnius, 2002 m. kovo 15–16 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-12]. <<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/13.pdf>>.

3 *Ibid.*

4 Žr., pvz., Vokietijos pagrindinio įstatymo (Grundgesetz) § 92–104 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-12]. <[http://www.jusline.de/Grundgesetz_\(GG\).html](http://www.jusline.de/Grundgesetz_(GG).html)>.

5 Kūris, E. Konstitucija ir jos aiškinimas. *Politologija*. 1999, 2: 3–16.

6 Sinkevičius, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos. *Jurisprudencija*. 2002, 30(22): 132–147.

7 Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas (čia ir toliau nurodoma tik Konstitucinio Teismo nutarimo priėmimo data bei *Valstybės žinių* Nr. Visas Konstitucinio Teismo nutarimo bibliografinis įrašas pateikiamas literatūros sąrašo – *aut. pastaba*). *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 53-2361.

gali būti įvardijamas ir tam tikru Konstitucijos garantu, kadangi būtent jo kompetencijai priskirta užtikrinti Konstitucijos viršenybę valstybėje. Neabejotinai Konstitucinio Teismo jurisprudencija veikia ir teisės doktriną, kurioje analizuojami Teismo nutarimuose išsakyti argumentai.

Konstitucija šiandien pripažįstama teise be spragų. E. Kūrio nuomone, vaizdžiai kalbant, „Konstitucija yra „skėtis“, kuris uždengia viską – visą ordinarinę teisę, ir sukurtoją, ir tą, kuri turi būti sukurta, tačiau dėl kokių nors priežasčių nėra sukurta. Taigi konstitucinė teisė neturi kokio nors specifinio teisinio reguliavimo dalyko, kuris ją skirtų nuo kitų teisės sričių (šakų): visi santykiai, kurie yra arba gali būti reguliuojami ordinarinės teisės nuostatomis, kartu yra ir konstitucinės teisės reguliavimo dalyko „elementas“. Nuo ordinarinės teisės ji skiriasi ne pagal reguliavimo dalyką, o pagal galią. Tik tokia Konstitucijos samprata suponuoja galimybę bet koki teisinį reguliavimą tikrinti atitikties Konstitucijai atžvilgiu“⁸.

Manoma, kad „šiandien į visą nacionalinę teisę žvelgiama per jos konstitucingumo prizmę. Tai – viena iš teisės konstitucionalizacijos, kaip universalios tendencijos, prie laidų, kartu ir apraiškų. Ordinarinė (visų pirma statutinė) teisė turi būti konstituciškai pagrindžiama, jos legitimumą ir galiojimą turi būti įmanoma verifikuoti remiantis konstitucija. Vadinasi, teisės nuostatos turi būti suderintos ne tik tarp savęs, bet ir su konstitucija. Maža to: būtent konstitucija, kaip visos teisės sistemos pamatas, yra svarbiausia jų tarpusavio darnos sąlyga“⁹. Doktrinoje taip pat pripažįstama, kad „teisiškumo mato ieškoma konstitucijoje. Tai vienintelis teisiškumo matas“¹⁰.

„Užtikrinant teisės konstitucingumą, teisminės kontrolės vaidmuo atsiskleidžia, kai kvestionuojama (pagrįstai arba ne) teisės aktų atitiktis Konstitucijai. Tada būtent konstitucinė teisminė kontrolė leidžia oficialiai ir galutinai išspręsti konkretų konstitucinį ginčą, patvirtinti abejones arba jais išsklaidyti“¹¹. Konstitucijoje įtvirtintas abstrakčiosios konstitucinės kontrolės modelis, pagal kurį konkrečių teisės aktų konstitucingumo patikra atliekama, kai tam tikri įstatyme įtvirtinti subjektai suabejoja teisės aktų atitiktimi Konstitucijai¹², t. y. jų konstituciniu teisėtumu (konstitucingumu) bei teisingumu. Vertindami Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų poveikį, turime pripažinti, kad tokiu būdu Konstitucinio Teismo vykdoma konstitucingumo kontrolė daro įtaką teisiniui reguliavimui, nes įstatymų leidėjas yra įpareigotas šalinti iš teisės sistemos Konstitucijai prieštaraujančius įstatymus arba užpildyti teisės spragas. Lietuvos Respublikos įstaty-

8 Kūris, E. Konstitucija kaip teisė be spragų. *Jurisprudencija*. 2006, 12(90): 7–14.

9 Kūris, E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija. *Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencija „Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas“*, Vilnius, 2002 m. kovo 15–16 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-12]. <<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/12.pdf>>.

10 Jarašiūnas, E., *supra* note 2.

11 Kūris, E., *supra* note 9.

12 Pagal Konstitucijos 106 straipsnį teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl to, ar neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai, turi Vyriausybė, ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių, taip pat teismai. Dėl Respublikos Prezidento aktų sutikimo su Konstitucija ir įstatymais į Konstitucinį Teismą turi teisę kreiptis ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių ir teismai. Dėl Vyriausybės aktų sutikimo su Konstitucija ir įstatymais į Konstitucinį Teismą gali kreiptis ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių, teismai, taip pat Respublikos Prezidentas.

mas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo nutarimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Tos pačios pasekmės atsiranda, kai Konstitucinis Teismas priima nutarimą, kad Respublikos Prezidento aktas ar Vyriausybės aktas (ar jo dalis) prieštarauja įstatymams¹³.

Būtent Konstitucinis Teismas garantuoja Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą, nustatyta tvarka spręsdamas, ar įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja Konstitucijai, taip pat ar Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. „Reikia pažymėti, kad pirmiausia dėl Konstitucinio Teismo veiklos Konstitucija yra ne didingas teisės paminklas, o „gyva“ teisė. Teisė, kuriai gyvybę teikia Teismo formuluojama doktrina. Teismo sprendimų, užtikrinančių Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje, idėjos daro įtaką tiek teisės praktikai, tiek teisės mokslui“¹⁴.

Tačiau tenka pripažinti, kad teisės aktų konstitucingumo patikra gana ilgas procesas, nuo jo tiesiogiai priklauso ir civilinės bylos nagrinėjimo trukmė. Siekiant pašalinti iš teisės sistemos Konstitucijai prieštaraujančius teisės aktus, valstybei gali tekti atlyginti nuostolius, patirtus dėl pernelyg ilgos proceso trukmės. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje pripažįstama¹⁵, kad kai proceso konstituciniame teisme rezultatai lemia asmens civilines teises ir pareigas, Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis taikoma ir tokio proceso atžvilgiu.

Taigi, Konstituciją – aukščiausios teisinės galios aktą, kaip civilinio proceso teisės šaltinį galime vertinti dviem aspektais: pirma, tai tiesioginis Konstitucijos taikymas, antra, vertindami konstitucinę doktriną, t. y. ką apie Konstituciją (šiuo konkrečiu atveju ir apie atskirų civilinio proceso nuostatų atitiktį Konstitucijai) yra pasakęs Konstitucinis Teismas.

2. Tiesioginis Konstitucijos taikymas civilinėse bylose

Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje, aiškinant Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalį, nurodyta, kad vienas iš teisės į teisingą bylos nagrinėjimą aspektų – kiekvieno asmens galimybė kreiptis į teismą dėl civilinio pobūdžio teisių ir pareigų klausimo išnagrinėjimo¹⁶.

13 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 72 str. 1 d. *Lietuvos aidas*. 1993, Nr. 24; *Vyriausybės žinios*. 1993, Nr. 6-120.

14 Jarašiūnas, E. Keletas konstitucinio teismo, vieno iš konstitucinės doktrinos kūrėjų, veiklos aspektų. *Jurisprudencija*. 1999, 12(4): 47–57.

15 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009-07-07 sprendimas byloje *Padalevičius v. Lietuva*, Nr. 12278/03. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-17]. <<http://www.teismai.lt/tarptautiniu-teisminiu-instituciju-sprendimai/ezt-sprendimai/>>.

16 Žr., pvz., *Garcia Manibardo v. Spain*, no. 38695/97, ECtHR judgment of 15 February, § 36, 39; *Mortier v. France*, no. 42195/98, ECtHR judgment of 31 July 2001, § 33.

Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principas. „Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad teisė kreiptis į teismą yra absoliuti, šios teisės negalima apriboti ar paneigti; pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių ar laisvių pažeidimo būtų galima spręsti teisme; asmens teisės turi būti ne formaliai, o realiai ir veiksmingai ginamos tiek nuo privačių asmenų, tiek nuo valdžios institucijų ar pareigūnų neteisėtų veiksmų. Teisė kreiptis į teismą *inter alia* suponuoja ir tinkamo teisinio proceso reikalavimą, kuris yra vienas esminių konstitucinio teisinės valstybės principo elementų“¹⁷. Tokiais Konstitucinio Teismo aiškinimais atskleistas kai kurių Konstitucijos principų turinys, jų santykis su civilinio proceso teisės principais.

Konstitucijos 30 straipsnyje įtvirtinta asmens teisė kreiptis į teismą, o šios teisės įgyvendinimo procesinę tvarką ir sąlygas nustato CPK. Tam, kad ši teisė būtų įgyvendinta tinkamai, šios tvarkos būtina laikytis. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pripažįstama, kad „teisinis reguliavimas, įtvirtinantis asmens teisės į savo teisių ir laisvių teisminę gynybą įgyvendinimo tvarką, turi atitikti konstitucinį teisinio aiškumo reikalavimą; įstatymų leidėjas privalo įstatymuose aiškiai nustatyti, kaip ir į kokią teismą asmuo gali kreiptis, kad iš tikrųjų galėtų įgyvendinti savo teisę kreiptis į teismą dėl savo teisių ir laisvių pažeidimo“¹⁸. Klausimus, susijusius su teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principu civiliniame procese, reglamentuoja ir CPK 5 straipsnio 1 dalis. Pagal šią proceso teisės normą teisę į teisminę gynybą turi asmuo, kurio subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai yra pažeisti ar ginčijami. Įstatymas asmens teisę kreiptis į teismą sieja su jo suinteresuotumu.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone, CPK 5 straipsnio 1 dalyje nustatytas teisminės gynybos prieinamumo principas tiesiogiai susijęs su CPK 13 straipsnyje nustatytu dispozityvumo principu. Šis principas reiškia, kad asmuo, manantis, jog jo teisės pažeistos, tik pats sprendžia, ar ginti pažeistą teisę ir kokią pažeistų teisių gynimo būdą pasirinkti, t. y. asmuo, suformuluodamas ieškinio pagrindą ir dalyką, nustato teisminio nagrinėjimo objektą ir ribas. Teismas, vykdydamas savo pareigą teisingai išspręsti bylą, nustatyti subjektinės teisės pažeidimą ir ją ginti (CPK 2 straipsnis), privalo, neperžengdamas asmens ieškiniu nustatytų ribų, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis, išsamiai, visapusiškai ir objektyviai ištirti ir įvertinti konkrečios bylos faktus, atskleisti bylos esmę ir sprendimu nustatyti, ar pareiškusio ieškinį asmens teisės, įstatymu saugomi interesai pažeisti ir kokių teisiniu būdu jie gintini. CPK 265 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad teismas turi priimti sprendimą dėl visų byloje pareikštų reikalavimų¹⁹.

Teismas privalo nagrinėti bylas vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, Lietuvos Respublikos įstatymais, kitais teisės aktais (CPK 3 str. 1 d.). Teismas, aiškindamas ir taikydamas įstatymus bei kitus teisės aktus, privalo vadovautis teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais.

17 Konstitucinio Teismo 2008 m. birželio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 75-2965.

18 Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 54-2097.

19 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-474/2009.

Teismo sprendimo motyvuojamojoje dalyje turi būti nurodyti įstatymai, kiti norminiai teisės aktai, kuriais remdamasis teismas išsprėdė bylą (CPK 270 str. 4 d. 4 p.). Teismas negali atsakyti priimti sprendimą, t. y. vykdyti teisingumą, jei nėra įstatymo ar kito teisės akto, reguliuojančio ginčo teisinius santykius. Tokiu atveju teismas ginčą turėtų spręsti tiesiogiai remdamasis Konstitucija. Konstitucijos 6 straipsnyje įtvirtinta, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas. Kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje suformuluoti tiesioginio Konstitucijos taikymo principai, pirma, tiesiogiai Konstitucijos pagrindu ieškinyms gali būti tenkinamas tik tuo atveju, kai ginčo santykio nedetalizuoja kiti norminiai aktai – įstatymai ar įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai, neprieštaraujantys Konstitucijai²⁰. Tiesiogiai vadovaudamasis Konstitucija, teismas gali užpildyti teisės spragą ar išspręsti įstatymų koliziją²¹; antra, kai jis mano esant tam tikro teisės akto prieštaravimą Konstitucijai²². Pagal Konstitucijos viršenybės principą kiti teisės aktai turi būti suderinami su Konstitucijos normomis.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad įstatymų neaiškumus, dviprasmybes, spragas privalo pašalinti įstatymų leidėjas. Įstatymų leidėjo neišspręsti teisės taikymo klausimai yra teismų praktikos dalykas. Įstatymų leidėjo neišspręstus teisės taikymo klausimus gali spręsti teismai, nagrinėjantys ginčus dėl atitinkamų teisės aktų (jų dalių) taikymo²³.

Taigi būtent teismų praktikai tenka iš teisės taikymo proceso šalinti ir įstatymų leidėjo neišspręstus įstatymų neaiškumus, dviprasmybes, spragas. Gana dažnai bendrosios kompetencijos teismai, tiesiogiai remdamiesi Konstitucija, sprendė klausimus, susijusius su žalos atlyginimu, kai šie klausimai nebuvo išspręsti įstatymais. Pavyzdžiui, pagal kasacinio teismo praktiką, jeigu neturtinės žalos atlyginimo kaip konstitucinio principo neužtikrina galiojantys įstatymai, tai tiesiogiai reikia remtis konstitucinėmis žalos atlyginimo nuostatomis²⁴. Ta aplinkybė, kad galiojant Konstitucijai įstatyme nenustatyta neturtinės žalos atlyginimo, nėra pagrindas išvadai, kad neturtinės žalos atlyginimas įstatymais nebuvo nustatytas. Jeigu 1997 m. Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas, 1964 m. CK, 2000 m. CK nenustatė neturtinės žalos atlyginimo tais atvejais, kai žala atsirado galiojant Konstitucijai, tai tiesiogiai turi būti taikomos Konstitucijos nuostatos²⁵. Pagal Konstituciją asmeniui padarytos žalos atlyginimas turi būti realus ir teisingas. Įstatymų leidėjas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris sudarytų prielaidas atsirasti tokiai situacijai, kad

20 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-108.

21 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 71 straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“. *Teismų praktika* Nr. 9.

22 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-74.

23 Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 12 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 98-3984.

24 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-26/2007.

25 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-490/2010.

asmuo, patyręs žalą, be kita ko, moralinę, negalėtų gauti teisingo žalos atlyginimo²⁶. Ginčo santykių teisinis reglamentavimas bei ieškinio pagrindas ir reikalavimas atlyginti tam tikrais išskirtiniais pagrindais – nusikaltimu žmogiškumui – padarytą žalą lemia, jog būtų nagrinėję teismai, vykdydami teisingumą, ginčui išspręsti privalėjo tiesiogiai taikyti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalį, užpildyti teisės spragas *ad hoc* ir taikyti teisę (be kita ko, naudojantis teisės analogija, taikant bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją)²⁷.

Vienoje iš civilinių bylų, spręsdama klausimą dėl teisėjų teisės gauti nepagrįstai sumažinto teisėjų atlyginimo dalį, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinė sesija konstatavo, kad ginčo santykių teisinis reglamentavimas bei ieškovių ieškinio pagrindas lemia, jog būtų nagrinėję pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ginčui išspręsti privalėjo tiesiogiai taikyti Lietuvos Respublikos Konstituciją²⁸.

Bendrosios kompetencijos teismų praktikoje nuosekliai formuojama praktika, jog teisę kreiptis į teismą garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnis (o Lietuvos Respublikos Konstitucija yra tiesioginio taikymo aktas (6 str.), tai reiškia, kad ieškovas turi teisę kreiptis į teismą, remdamasis vien Lietuvos Respublikos Konstitucija²⁹. Tačiau tai nereiškia, kad asmuo neprivalo laikytis proceso įstatyme nustatytos kreipimosi į teismą tvarkos.

3. Civilinio proceso kodekso nuostatų atitiktis Konstitucijai vertinimas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje

„Teisė yra jurisprudencinis fenomenas. Tai, ką nustatė (ar manosi nustatęs) įstatymų leidėjas, tėra negyva raidė, kuri įgyja gyvasties tik taikoma (nors pats įstatymų leidėjas, beje, ir didelė dalis visuomenės turbūt mano kitaip). O norint taikyti teisę ją būtina (išsi)aiškinti. Aukščiausia teisė aiškinimo forma – teisminis aiškinimas“³⁰. Konstitucijos 7 straipsnis skelbia, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai. Teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai. Tais atvejais, kai yra pagrindas manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisės aktas atitinka Konstituciją (Konstitucijos 110 straipsnis). Analogiškus teisės aktų atitiktis Konstitucijai patikros principus formuluoja ir CPK.

26 Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 16-758; 2010, Nr. 64.

27 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-70/2011.

28 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-P-187/2007.

29 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1998 m. sausio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-1/1998.

30 Kūris, E. Pratarė. *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 8.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, kad bylą nagrinėjantis teismas savarankiškai sprendžia, yra pagrindas kreiptis į Konstitucinį Teismą ar ne, ir nei Konstitucijoje, nei CPK, nei Konstitucinio Teismo įstatyme nenustatyta, kad, byloje dalyvaujančiam asmeniui pateikus prašymą, kuriuo prašoma teismo kreiptis į Konstitucinį Teismą, bylą nagrinėjantis teismas privalo tą daryti. Teismo apsisprendimas kreiptis ar nesikreipti į Konstitucinį Teismą, kaip procesinis veiksmas, atskiruoju skundu negali būti skundžiamas. Kadangi klausimo, kreiptis į Konstitucinį Teismą ar ne, sprendimas yra diskrecinė bylą nagrinėjančio teismo teisė, teismo atsisakymas kreiptis į Konstitucinį Teismą neturi įtakos tolesnei bylos eigai, nes neužkerta galimybės byloje dalyvaujančiam asmeniui apeliacine tvarka skusti pirmosios instancijos teismo galutinio sprendimo (nutarties), kuriuo byla išspręsta iš esmės, ir į atskirąjį skundą įtraukti motyvų dėl nutarties, kuria atsisakyta kreiptis į Konstitucinį Teismą, teisėtumo bei pagrįstumo. Priešingas CPK nuostatų aiškinimas prieštarautų proceso koncentracijos ir ekonomiškumo bei neleistinumui piktnaudžiauti procesu principams (CPK 7 str.), nes atsirastų prielaidos byloje dalyvaujantiems asmenims nesąžiningai naudotis ir piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis bei nepagrįstai vilkinti procesą³¹.

Tačiau byloje kilus klausimui dėl teisės aktų konstitucingumo, teismas neturi teisės atsisakyti spręsti šalių ginčą, motyvuodamas tuo, kad tai nėra priskirta teismo kompetencijai. Tais atvejais, kai yra pagrindas manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai ar įstatymams, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją. Nutraukti civilinę bylą tokiais atvejais negalima. Piliečiai neturi teisės tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą (Konstitucijos 106 straipsnis). Jei nagrinėjant civilinę bylą yra pagrindas manyti, jog Vyriausybės priimtas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai ar įstatymams, teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, turi svarstyti klausimą, ar reikia kreiptis į Konstitucinį Teismą. Bylos nutraukimas reiškia atsisakymą spręsti ginčą teisme. Jeigu civilinė byla nutraukiama, nesant CPK 293 straipsnyje nurodytų pagrindų, tai pažeidžiama asmens teisė kreiptis į teismą, kad būtų išnagrinėtas su jo teisėmis ir interesais susijęs reikalavimas³².

„Reikšmingiausias ir lemiamas Konstitucinio Teismo aktų vaidmuo yra tas, kad jais nuolatos pabrėžiamas fundamentalus Konstitucijos viršenybės principas“³³. Būtent Konstitucinio Teismo nutarimai yra pagrindas pašalinti iš teisės sistemos Konstitucijai prieštaraujančią teisės normą. Per Konstitucinio Teismo veiklos laikotarpį ne kartą buvo vertinta ir civilinio proceso kodekso nuostatų atitiktis Konstitucijai. Pirmiausia konstitucinės kontrolės objektu tapo 1964 m. CPK³⁴, o vėliau ir 2002 m. CPK nuostatos. Iki šiol

31 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-373/2010.

32 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-303/2005.

33 Žilys, J. Kai kurios Lietuvos teisės kūrimo problemos ir Konstitucinis Teismas. *Jurisprudencija*. 1999, 12(4): 58–68.

34 Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo“. *Vyriausybės žinios*. 1964, Nr. 19-139.

Konstitucinis Teismas septyniose bylose tiesiogiai sprendė dėl CPK nuostatų atitikties Konstitucijai³⁵:

- 1) 1994 m. vasario 14 d. nutarimas³⁶ Dėl prokurorinės priežiūros civiliniame procese;
- 2) 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas³⁷ Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos;
- 3) 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas³⁸ Dėl pinigų sumų išieškojimo pagal reikalavimus, kylančius iš darbo teisinių santykių;
- 4) 2001 m. vasario 22 d. nutarimas³⁹ Dėl prokuroro teisės kreiptis su pareiškimu į teismą;
- 5) 2001 m. birželio 5 d. nutarimas⁴⁰ Dėl civilinio proceso atnaujinimo;
- 6) 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas⁴¹ Dėl teismų sprendimų motyvų surašymo ir skelbimo, sprendimo už akių, taip pat dėl apeliacijos;
- 7) 2007 m. spalio 24 d. nutarimas⁴² Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo.

Be abejonės, yra ir daugiau civilinio proceso teisei įtaką darančių Konstitucinio Teismo nutarimų (pvz., dėl teismų sistemos reformos, dėl teisėjų teisės kreiptis į teismą, dėl teisėjų atleidimo, dėl teisinių konsultacijų konfidencialumo ir kt.), tačiau dėl ribotos straipsnio apimties neįmanoma aptarti ir juose suformuluotos konstitucinės doktrinos. Todėl aptarsime tik keletą, mūsų nuomone, didžiausią įtaką padariusių Konstitucinio Teismo nutarimų.

Daugiausia dėmesio sulaukė Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo buvo suformuluota vadinamoji konstitucinė precedento doktrina. Konstitucinio Teismo nuomone, Konstitucijoje įtvirtinta teismų sistema turi funkcionuoti taip, kad sudarytų prielaidas formuotis vienodai teismų praktikai. Teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti koreguojama ir nauji teismo precedentai gali būti kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina. Konstitucinį Teismą saisto jo paties sukurti precedentai bei precedentus pagrindžianti oficiali konstitucinė doktrina⁴³.

Konstitucinis teisinės valstybės principas sudaro prielaidas formuoti vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką. Vienareikšmiškai įtvirtinama precedentinės teisės taisyklė – „<...> tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat,

35 Būtina pažymėti, kad per visą Konstitucinio Teismo veiklos laikotarpį įvairių teisės aktų atitikties Konstitucijai klausimus teismai kėlė 718 kartus. Žr. Konstitucinio Teismo. gautų ir išnagrinėtų prašymų ir paklausimų statistiniai duomenys 1993–2012 m. gegužės 15 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-21]. <<http://www.lrkt.lt/Statistika.html>>.

36 Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 13-221.

37 Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 126-2962.

38 Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 85-2382.

39 Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 18-561.

40 Konstitucinio Teismo 2001 m. birželio 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 49-1717.

41 Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 102-3957; 2006, Nr. 127; 2006, Nr. 137.

42 Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 111-4549.

43 *Ibid.*

t. y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedentes, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų“. „Akivaizdu, kad šiuo Konstitucinio Teismo nutarimu Lietuvos teisinė sistema pasuko teismo precedentų privalomumo įtvirtinimo teisės aktuose link⁴⁴. Minėtas Konstitucinio Teismo nutarimas sukėlė ir daugiau klausimų: ar suformuota Lietuvos apeliacinio teismo kaip precedentus kuriančio teismo koncepcija reiškia ir tai, jog neapskundus apylinkės teismo neteisėto sprendimo ir įgijus *res judicata*⁴⁵, kiti teismai taip pat bus priversti spręsti bylas neteisėtai? Vienareikšmiško atsakymo į šiuos klausimus nėra. Tačiau įstatymų leidejas, keisdamas įstatymus priėmus šį nutarimą, atsižvelgė ir į konstitucinę doktriną. CPK 4 straipsnyje atsakyta formalaus kriterijaus, t. y. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių skelbimo to paties teismo leidžiamame biuletenyje. Geriausia vertinti minėto Konstitucinio Teismo nutarimo įtaką per konkrečius teismų praktikos pavyzdžius, arba „gyvąją teisę“. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra ne kartą nurodęs, kad nagrinėdamas bylas teismas teisės normas aiškina ir taiko ne *a priori* (lot. – iš anksto; nepatikrinus), o konkrečioje byloje, atsižvelgdamas į konkrečios bylos faktines aplinkybes ir šias siedamas su taikytina teisės norma. Dėl to Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimai taikytini tik teismams nagrinėjant bylas, savo faktinėmis aplinkybėmis panašias į tą bylą, kurią nagrinėdamas Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino atitinkamą teisės normą. Teismas taip pat pažymi, kad tokiu turiniu konstitucinis jurisprudencijos tęstinumo principas yra suformuluotas ir Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime⁴⁶.

Vertinant minėtą Konstitucinio Teismo nutarimą taip pat nurodoma, kad „remiantis Konstitucijos (6 str. 1 d.) reikalavimu „Konstitucija – tiesiogiai taikomas aktas“, kiekvienas apylinkės ar apygardos teismas gali laikinai tapti vieninteliu oficialiu Konstitucijos X ar Y straipsnio interpretuotoju, kol Konstitucinis Teismas savo ruožtu nepateiks (arba nepatikslins) tų straipsnių „oficialiesnio“ aiškinimo. Teismus saistantis (jų pačių sukurtas) precedentas yra teisės aiškinimo ir taikymo taisyklė (tam tikrų aplinkybių kontekste), tad kiekvienas apylinkės arba apygardos teismas gali laikinai ir „oficialiai saistančiai“ sukurti Konstitucijos aiškinimo ir tiesioginio taikymo tam tikroje civilinėje, administracinėje ar baudžiamojoje byloje taisyklę⁴⁷. Tačiau lieka neaišku, kaip turėtų būti užtikrintas horizontalusis teismų praktikos poveikis tarp šiuo metu Lietuvoje veikiančių 54 apylinkės teismų.

Viena iš pagrindinių procesinių garantijų – teismo nepriklausomumas. Teisėjai bylas nagrinėja nešališkai, vadovaudamiesi faktais ir įstatymais, be jokių apribojimų, netinkamos įtakos, paskatų, spaudimo, tiesioginio ar netiesioginio įsikišimo ar grasinimo,

44 Jokubauskas, R. Teisminio precedentų privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje. *Jurisprudencija*. 2007, 5(95): 51–56.

45 Nekrošius, V. Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje. *Teisė*. 2007, 63: 76–87.

46 Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-120/2008; 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-185/2009; 2011 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-220/2011; 2012 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-194/2012.

47 Šileikis, E. Aktyvistinė konstitucinė justicija kaip subtili diskrecija inspiruoti teisinius modelius. *Jurisprudencija*. 2006, 12(90): 51–60.

kylančio iš bet kurios šalies ar dėl bet kokių priežasčių. Teismų nepriklausomumo principas suteikia teisę teismams užtikrinti teisingą teismo procesą ir pagarbą bylos šalims bei to reikalauja laikytis⁴⁸. Teisėjų nepriklausomumas yra būtina teisinės valstybės sąlyga ir pagrindinė teisės į teisingą teismo procesą garantija. Teisėjų nepriklausomumas nėra išimtinė teisė ar privilegija, ginanti jų interesus. Tai teisinės valstybės ir teisingumo ieškančių žmonių privilegija⁴⁹.

Konstitucinio Teismo nuomone, Teismų nepriklausomumą privalo garantuoti valstybė ir jis turi būti įtvirtintas Konstitucijoje arba valstybės įstatymuose. Visų valstybės institucijų pareiga – gerbti ir laikytis teismų nepriklausomumo principo. Teisėjas gali vykdyti teisingumą tik būdamas nepriklausomas nuo byloje dalyvaujančių šalių, valstybinės valdžios institucijų, pareigūnų, politinių ir visuomeninių susivienijimų, fizinių ir juridinių asmenų⁵⁰.

Konstitucinis Teismas per devyniolika savo veiklos metų gana dažnai reiškė nuomonę teisės aktų, reguliuojančių teismų veiklą, konstitucingumo klausimais, aiškino kai kuriuos konstitucinius principus, tiesiogiai susijusius su teismų formavimu, sudėtimi ir teisingumo vykdymo procesu. Konstitucinis Teismas 1999 m. gruodžio 21 d. priėmė nutarimą⁵¹, kuriame ištyrė Teismų įstatymo tam tikrų nuostatų atitiktį Konstitucijai. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas išnagrinėjo vykdomosios valdžios institucijos – Teisingumo ministerijos bei jos vadovo įgalinimus ir teises teismų atžvilgiu. Šio nutarimo konstitucinė reikšmė teisėjų ir teismų nepriklausomumo principo garantijoms yra neabejotina, kadangi Konstitucinis Teismas išaiškino, kad <atsižvelgiant į Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą teisėjo ir teismų nepriklausomumo principą, taip pat į tai, kad teismų veikla vykdančią teisingumą nėra ir negali būti teisingumo ministro valdymo sritis, yra pagrindas teigti, kad ginčijamose Įstatymo normose nustačius teisingumo ministro įgaliojimus <...> yra sudaromos prielaidos vykdomosios valdžios pareigūnui įsiterpti į teismų pareigūnų skyrimą ir kartu – į teismų veiklą>. Tačiau vertindamas kitą teismų nepriklausomumo aspektą, Konstitucinis Teismas 2006 m. lapkričio 27 d.⁵² nutarime pažymėjo, jog „<...> vien tai, kad Respublikos Prezidentas sprendžia ar dalyvauja sprendžiant klausimus, susijusius su teisėjų karjera <...>, – nėra pagrindas abejoti teismų ir teisėjų nepriklausomumu nagrinėjant teisėjo atleidimo iš pareigų bylas teisme, kurio teisėjus skiria Prezidentas. Jeigu būtų sutikta su argumentais, jog tai, kad apygardų teis-

48 Pagrindiniai teismų nepriklausomumo principai, priimti VII Jungtinių Tautų nusikalstamumo prevencijos ir elgesio su nusikaltėliais kongrese, vykusiame Milane 1985 m. rugpjūčio 26 – rugsėjo 6 d., ir patvirtinti Generalinės Asamblėjos 1985 m. spalio 29 d. rezoliucija Nr. 40/32 bei 1985 m. gruodžio 13 d. rezoliucija Nr. 40/146 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-12]. <<http://www.teismai.lt/lt/tarpt-bendr/kita-naudinga-informacija/?type=0>>.

49 Konsultacinės Europos teisėjų tarybos (CCJE) Nuomonė Nr. 1 (2001) „Dėl teismų sistemos nepriklausomumo ir teisėjų nenušalinimo nuo pareigų standartų (Rekomendacija Nr. R (94) 12 Dėl teisėjų nepriklausomumo, jų veiklos efektyvumo ir vaidmens, veiklos bei kitų tarptautinių standartų tinkamumo esamoms šių sričių problemoms“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-12]. <<http://www.teismai.lt/lt/tarpt-bendr/tarpt-org-dok/ccje-dokumentai/?type=0>>.

50 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 62-2276 (atitaisymas – 2001, Nr. 86).

51 Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 109-3192.

52 Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 130-4910.

mų teisėjus skiria ir atleidžia, jų profesinės karjeros klausimus sprendžia Prezidentas, yra pagrindas abejoti apygardos teismo nepriklausomumu ir nešališkumu, kai šio teismo nagrinėjamos bylos šalis yra Respublikos Prezidentas, reikėtų konstatuoti, kad Lietuvoje nėra nė vieno teismo, kuris yra nepriklausomas ir kuris gali nešališkai išnagrinėti bylą, kurios šalis yra Respublikos Prezidentas⁵³.

Dar vienas svarbus Konstitucinio Teismo nutarimas, kurio įtaka civilinei justicijai neabejotina, priimtas 2006 m. kovo 28 d. Konstitucinis Teismas šiame nutarime, be kitų klausimų, analizavo ir teisę į apeliaciją. Konstitucinis Teismas pakartojo ankstesniame nutarime nurodytą išsakytą nuomonę dėl galimybės pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą apskusti bent vienos aukštesnės instancijos teismui⁵⁴ ir išplėtojo poziciją šiuo klausimu. Konstitucinio Teismo nuomone, reguliuojant civilinio proceso santykius įstatymu taip pat turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad kiekvieną byloje priimtą pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskusti bent vienos aukštesnės instancijos teismui. Pabrėžtina, kad įstatyme turi būti įtvirtinta ne tik pati proceso šalies teisė apskusti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, bet ir nustatyta tokia apskundimo tvarka, kuri leistų aukštesnės instancijos teismui ištaisyti galimas pirmosios instancijos teismo klaidas. Priešingu atveju būtų nukrypstama nuo konstitucinio teisinės valstybės principo, pažeista asmens konstitucinė teisė į tinkamą teismo procesą. Kai kurių autorių nuomone, tokia Konstitucinio Teismo pozicija nesuderinama su kai kuriais procesiniais principais – proceso koncentruotumo, ekonomiškumo, draudimo piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis ir pan.; skatina ypač žalingą instancinį mentalitetą⁵⁵. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje teisė į apeliaciją aiškinama kaip nepatenkanti į Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 6 straipsnio sritį⁵⁶. „Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis nenumato pareigos valstybėms Konvencijos dalyvėms įkurti apeliacinius ar kasacinius teismus. Tačiau valstybės, kurios tokius teismus įtvirtina, privalo užtikrinti, kad asmenys, kurie gali būti patraukti atsakomybėn pagal įstatymą, šiuose teismuose naudotųsi pagrindinėmis Konvencijos 6 straipsnio garantijomis⁵⁷. Europos Tarybos Ministrų komiteto 1995 m. vasario 7 d. rekomendacijų Nr. R/95/5⁵⁸ nuostata, kad šalims iš principo turi būti garantuota teisė skųsti pirmosios instancijos teismo sprendimus, orientuoja įstatymų leidėjus į tai, jog būtų sukurti įstatymai, kurie užtikrintų realią galimybę apskusti teismo sprendimą.

53 Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. kovo 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-1028/2012.

54 Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigto specializuoto pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskusti bent vienos aukštesnės instancijos teismui.

55 Nekrošius, V., *supra* note 39.

56 Vitkauskas, D.; Dikov, G. Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights. *Council of Europe human rights handbooks* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-20]. <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/capacitybuilding/Source/documentation/hb12_fairtrial_en.pdf>.

57 Štarienė, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 157.

58 Council of Europe Committee of Ministers Rec(95)5E 07 February 1995 Concerning the introduction and improvement of the functioning of appeal systems and procedures in civil and commercial cases.

Kasacinis teismas ne kartą pažymėjo, kad vienas iš teisingo teismo aspektų yra asmeniui pasiekiamą galimybę apskųsti apeliacine tvarka teismo sprendimą⁵⁹.

2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime Konstitucinis Teismas, sprenddamas dėl galimybės teismui išdėstyti ir paskelbti tik įžanginę ir rezoliucinę teismo sprendimo dalis, o aprašomosios ir motyvuojamosios teismo sprendimo dalies surašymą atidėti, nurodė, kad toks teisinis reguliavimas nukrypsta nuo konstitucinių teisingumo, teisės viešumo imperatyvų, nuo teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, konstitucinės sampratos. Konstitucinio Teismo nuomone, tai „sudaro prielaidas atsirasti ir tokioms teisinėms situacijoms, kai – jeigu pirmosios instancijos <...> teismas prieš priimdamas ir viešai paskelbdamas savo sprendimą surašo tik jo įžanginę ir rezoliucinę dalis, o aprašomąją ir motyvuojamąją dalis palieka vėlesniam laikui – minėtas teismo sprendimas gali būti priimamas ir viešai paskelbiamas nenustačius visų bylai turinčių reikšmės aplinkybių ir (arba) į jas deramai neįsigilinus, neįvertinus visų įrodymų bei proceso dalyvių argumentų, taip pat nenurodžius visų įstatymų ir (arba) kitų teisės aktų, kuriais teismas turi vadovautis ir kuriuos turi taikyti sprenddamas atitinkamą bylą; jeigu paaiškėtų, kad argumentai, kuriais buvo grindžiamas jo jau priimtas ir viešai paskelbtas sprendimas, buvo deramai neįvertinti, į juos buvo deramai neįsigilinta, ir dėl to tas *a priori* priimtas ir viešai paskelbtas teismo sprendimas yra neteisingas (taigi ir neteisėtas), tą sprendimą priėmęs pirmosios instancijos <...> teismas nebegali tų argumentų vėliau, jau po atitinkamo sprendimo priėmimo ir viešo paskelbimo, peržiūrėti ir, surašęs bent kiek kitokius argumentus, atitinkamą bylą išspręsti kitaip, negu tame jau priimtame ir viešai paskelbtame teismo sprendime“. „Iš Konstitucijos kylantis baigiamojo teismo akto vientisumo reikalavimas reiškia ir tai, kad tokio akto rezoliucinę dalį visuomet, be jokių išimčių, privalu grįsti aplinkybėmis ir argumentais, *expressis verbis* išdėstytais aprašomojoje ir (arba) motyvuojamojoje dalyse (jeigu pagal įstatymus turi būti atskira aprašomoji arba motyvuojamoji dalis). Taigi baigiamasis teismo aktas jokiais aplinkybėmis negali būti „sudurstytas“ iš atskirų skirtingu laiku surašytų fragmentų – atskirų dokumentų“⁶⁰. CPK nuostatos, susijusios su galimybe teismui atidėti sprendimo aprašomosios ir motyvuojamosios dalies surašymą nebetaikytos nuo Konstitucinio Teismo nutarimo priėmimo ir paskelbimo, o CPK atitinkamai pakoreguotas 2011 m.⁶¹

„Konstitucinio Teismo nutarimai, įvertinantys, ar teisės normos atitinka Konstituciją, visada sukelia teisinius, visuomeninius padarinius. Tais atvejais, kai teisės norma pripažįstama prieštaraujančia Konstitucijai, atsiranda realūs teisiniai padariniai – ši teisės norma pašalinama iš teisės sistemos, jos nebegalima taikyti. Ir šiuo, ir kitu atveju, t. y. tuomet, kai teisės normos teisėtumas nepaneigiamas, Konstitucinio Teismo nutarimo argumentai bei motyvai gali būti vertinami ir teisės šaltinių aspektu“⁶². „Konsti-

59 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-399/2007; 2007 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-437/2007; 2007 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-542/2007; 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-599/2008 ir kt.).

60 Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas, *supra* note 41.

61 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 85–4126.

62 Žilys, J. Kai kurios Lietuvos teisės kūrimo problemos ir Konstitucinis Teismas. *Jurisprudencija*. 1999, 12(4): 58–68.

tucingumo patikra yra vertinga ne tik tuo, kad ji išsprendžia teisės klausimą ir pašalina teisinius neapibrėžtumus, bet ir tuo, kad tokios patikros rezultatai turi ilgalaikius tiesioginius ir net netiesioginius padarinius⁶³. Praktika rodo, kad įstatymų leidėjas ne visada laiku panaikina teisės aktą, kurį Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai, kad kartais delsiama nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris atitiktų Konstitucinio Teismo nutarimuose pateiktą oficialią konstitucinių nuostatų sampratą⁶⁴. Pagal Konstitucinio Teismo skelbiamą informaciją⁶⁵ įstatymų leidėjas išsprendė CPK nuostatų, prieštaraujančių Konstitucijai, atitikties problemas. Nors būtina pažymėti, kad tai padaryta praėjus penkeriems metams nuo Konstitucinio Teismo nutarimo priėmimo.

Išvados

1. Konstitucija yra pagrindinis civilinio proceso teisės šaltinis, kurio įtaka vertinama ne tik kaip aukščiausiajį teisinę galią turinčio teisės akto, nustatančio pagrindinius principus, kuriais turi vadovautis įstatymų leidėjas priimdamas procesinius įstatymus, bet ir kaip vienintelė priemonė ginti pažeistas teises arba užpildyti teisės spragas ar spręsti kolizijas teismui nagrinėjant civilines bylas.

2. Bendrosios kompetencijos teismams būdinga ir tam tikra teisės aktų teisėtumo kontrolės funkcija, kurią vykdydami, atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo kompetenciją, jie vertina įstatymo arba kito teisės akto prieštaravimus Konstitucijai ar įstatymui konkrečioje byloje ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą (siekius pašalinti antikonstitucines normas iš teisės sistemos) arba taiko Konstituciją kaip tiesioginio veikimo teisės aktą, siekdami pašalinti teisės spragas, aiškinant įstatymus ar sprendžiant teisės normų kolizijas.

3. Bendrosios kompetencijos teismai nevensia kelti teisės aktų prieštaravimo Konstitucijai problemų ir kreiptis į Konstitucinį Teismą, kas liudija pakankamai aukštą bendrosios kompetencijos teismų teisėjų teisinės sąmonės ir kultūros lygį. Tai gali būti prielaida ir pasitikėjimo teismine valdžia augimui, nes teisingumo vykdymo procese neturi likti jokių abejonių įstatymų, kuriais remdamasis teismas išsprendžia bylą, konstitucingumu.

4. Konstitucinio Teismo veikla daro neabejotiną įtaką tiek teisės praktikai, tiek teisės doktrinai. Konstitucinis Teismas gali būti vertinamas ir kaip negatyvus įstatymų leidėjas, kadangi jo nutarimų pagrindu iš teisės sistemos turi būti pašalintos Konstitucijai prieštaraujančios teisės normos. Tačiau ne mažiau svarbi ir ta Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kurioje nėra nustatoma teisės normų prieštaravimų Konstitucijai, tačiau

63 Mesonis, G. Teisės konstitucionalizavimo dinamika. *Teisė*. 2011, 80: 7–18.

64 Sinkevičius, V. Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimas įstatymų leidyboje. *Jurisprudencija*. 2011, 18(2): 497–516.

65 Informacija apie teisės aktų, kurie buvo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams, pakeitimus, papildymus arba panaikinimą. 2012 m. sausio 12 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-13]. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/Igyvendinti_KTnutarimai_110622.pdf>.

Teismo išsakyti argumentai gali būti panaudoti įstatymų leidybos procese prognozuojant teisės normų atitiktį Konstitucijai.

Literatūra

- Council of Europe Committee of Ministers Rec(95)5E 07 February 1995 „Concerning the introduction and improvement of the functioning of appeal systems and procedures in civil and commercial cases“.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Padalevičius v. Lietuva*, bylos Nr. 12278/03.
- García Manibardo v. Spain*, no. 38695/97, ECtHR judgment of 15 February.
- Informacija apie teisės aktų, kurie buvo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams, pakeitimus, papildymus arba panaikinimą. 2012 m. sausio 12 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-12]. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/Igyvendinti_KTnutarimai_110622.pdf>.
- Jarašiūnas, E. Keletas Konstitucinio Teismo, vieno iš konstitucinės doktrinos kūrėjų, veiklos aspektų. *Jurisprudencija*. 1999, 12(4): 47–57.
- Jarašiūnas, E. Konstitucija ir įstatymas: kelios interpretavimo problemos. *Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencija „Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas“*, Vilnius, 2002 m. kovo 15–16 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-12]. <<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/13.pdf>>.
- Jokubauskas, R. Teisminio precedento privalomo problema Lietuvos teisinėje sistemoje. *Jurisprudencija*. 2007, 5(95): 51–56.
- Konsultacinės Europos teisėjų tarybos (CCJE) Nuomonė Nr. 1 (2001) „Dėl teismų sistemos nepriklausomumo ir teisėjų nenušalinimo nuo pareigų standartų (Rekomendacija Nr. R (94) 12 Dėl teisėjų nepriklausomumo, jų veiklos efektyvumo ir vaidmens, veiklos bei kitų tarptautinių standartų tinkamumo esamoms šių sričių problemoms)“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-12]. <<http://www.teismai.lt/lt/tarpt-bendr/tarpt-org-dok/cjeje-dokumentai/?type=0>>.
- Kūris, E. Konstitucija ir jos aiškinimas. *Polilogija*. 1999, 2: 3–16.
- Kūris, E. Konstitucija kaip teisė be spragų. *Jurisprudencija*. 2006, 12(90): 7–14.
- Kūris, E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija. *Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencija „Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas“*, Vilnius, 2002 m. kovo 15–16 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-12]. <<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/12.pdf>>.
- Kūris, E. Pratarė. *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. kovo 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-1028/2012.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1998 m. sausio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-1/1998.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-74/1999.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-108/1999.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-303/2005.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-542/2007.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-26/2007.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-437/2007.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-399/2007.

- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-P-187/2007.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-120/2008.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-599/2008.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-185/2009.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-474/2009.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-490/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-373/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-220/2011.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-70/2011.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-194/2012.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 71 straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“. *Teismų praktika*. Nr. 9.
- Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340; 2002, Nr. 42.
- Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 85-4126.
- Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 9-224.
- Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Lietuvos aidas*. 1992, Nr. 220; *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. rugpjūčio 2 d. pranešimas. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 35-807.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 53 straipsnio ir Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 21 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 13-221.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir Nr. 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normoms“. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 126-2962.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 476 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 85-2382.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25-1, 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69-1 ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 109-3192.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. birželio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 371-23 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 49-1717.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įsta-

- tymo 4 straipsnio 1 ir 2 dalių, 5 straipsnio 1 ir 3 dalių, 7 straipsnio 3 dalies 1 punkto, 4, 5 ir 6 dalių, šio įstatymo priedėlio II skirsnio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 6 priedėlio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo įstatymo 9 straipsnio, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 29 d. nutarimo Nr. 499 „Dėl valstybinės valdžios, valstybės valdymo ir teisėsaugos organų vadovų bei kitų pareigūnų laikinos bandomosios darbo apmokėjimo tvarkos“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 24 d. nutarimo Nr. 666 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros sistemos ir Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento pareigūnų bei kitų darbuotojų darbo apmokėjimo“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 „Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 62-2276 (atitaisymas – 2001, Nr. 86).
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 55 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 15 straipsnio 2 bei 3 dalių ir 32 straipsnio 2 dalies 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 18-561.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 8 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 130-4910.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas Nr. 2067 „Dėl apygardos teismo teisėjo įgailojimų pratęsimo“, Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr. 128 „Dėl apygardų teismų skyrių pirminkų skyrimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas

- Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 102-3957; 2006, Nr. 127; 2006, Nr. 137.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 57 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo 10 straipsnio 4 dalies (1999 m. lapkričio 25 d. redakcija), 11 straipsnio (1999 m. lapkričio 25 d. redakcija) 1, 2 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 54-2097.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 12 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo – Kauno miesto apylinkės teismo prašymo (Nr. 1B-31) ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 192 straipsnio 1 dalis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 42 straipsnio 3 daliai“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 98-3984.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 111-4549.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės skolos įstatymo 9 straipsnio 2 dalies (2003 m. gruodžio 18 d. redakcija) nuostatos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 75-2965.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 16-758; 2010, Nr. 64.
- Lietuvos Respublikos Prezidento 1993 m. birželio 1 d. dekretas Nr. 66 „Dėl darbo grupės teisinės sistemos reformos metmenims parengti sudarymo“. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 19-476.
- Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. gruodžio 14 d. nutarimas Nr. I-331 „Dėl teisinės sistemos reformos metmenų ir jų įgyvendinimo“. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 70-1311.
- Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 46-851; 2002, Nr. 17-649.
- Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo“). *Vyriausybės žinios*. 1964, Nr. 19-139.
- Mesonis, G. Teisės konstitucionalizavimo dinamika. *Teisė*. 2011, 80.
- Mortier v. France*, no. 42195/98, ECtHR judgment of 31 July 2001.
- Nekrošius, V. Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje. *Teisė*. 2007, 63: 76–87.
- Pagrindiniai teismų nepriklausomumo principai, priimti VII Jungtinių Tautų nusikalstamumo prevencijos ir elgesio su nusikaltėliais kongrese, vykusiame Milane 1985 m. rugpjūčio 26 – rugsėjo 6 d., ir patvirtinti Generalinės Asamblėjos 1985 m. spalio 29 d. rezoliucija Nr. 40/32 bei 1985 m. gruodžio 13 d. rezoliucija Nr. 40/146 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-12]. <<http://www.teismai.lt/lt/tarpt-bendr/kita-naudinga-informacija/?type=0>>.
- Šileikis, E. Aktyvistinė konstitucinė justicija kaip subtili diskrecija inspiruoti teisinius modelius. *Jurisprudencija*. 2006, 12(90): 51–60.
- Sinkevičius, V. Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimas įstatymų leidyboje. *Jurisprudencija*. 2011, 18(2): 497–516.
- Sinkevičius, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos. *Jurisprudencija*. 2002, 30(22): 132–147.

- Stačiokas, S. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir kitų Lietuvos teismų santykis. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunalo šeštoji konferencija „Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje“*, Neringa, 2001 m. birželio 11–12 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-12]. <<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/02.pdf>>.
- Štarienė, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010.
- Vitkauskas, D.; Dikov, G. Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights. *Council of Europe human rights handbooks* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-12]. <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/capacitybuilding/Source/documentation/hb12_fairtrial_en.pdf>.
- Vokietijos pagrindinis įstatymo (Grundgesetz) [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-12]. <[http://www.jusline.de/Grundgesetz_\(GG\).html](http://www.jusline.de/Grundgesetz_(GG).html)>.
- Žilys, E. Kai kurios Lietuvos teisės kūrimo problemos ir Konstitucinis Teismas. *Jurisprudencija*. 1999, 12(4): 58–68.

IMPACT OF CONSTITUTIONAL JUSTICE ON LITHUANIA'S CIVIL PROCEDURE

Egidija Stauskienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The extent to which the legal doctrine addresses manifestations of constitutionalism has been constantly growing. However, the majority of research in constitutionalism focuses on the analysis of the power of the Constitution and the fundamental principles entrenched in it whereas ordinary branches of law, including civil procedure, affected by the constitutional law remains outside the scope of a deeper analysis. The author of the present paper is convinced that certain aspects of the impact of constitutional justice on such branches as, in particular, civil procedure deserve deeper interest. The modest scope of the paper precludes an extensive analysis of the role of the Constitution as a fundamental binding Act and today's abundant doctrine of Lithuania's Constitutional Court in civil procedure. Therefore, the present paper is confined to an analysis of individual aspects of direct application of the Constitution and the doctrine of the Constitutional Court.*

The article analyses the power of the Constitution and its impact on the civil procedure as an Act laying down the fundamental principles binding the legislator in adopting procedural instruments and principles to be followed by courts and as a remedy for violations of rights or a tool to address loopholes and collisions of law. Courts of general jurisdiction perform the control of legitimacy of legal Acts by checking their compliance with the Constitution in individual cases and by applying to the Constitutional Court for repeal of anticonstitutional norms or by applying the Constitution as an Act of direct effect to eliminate loopholes, interpret statutes and deal with collisions of legal norms. The author believes that the fact that the courts of general jurisdiction frequently raise questions of incompliance of legal Acts with the Constitution and decisively apply to the Constitutional Court evidences a high level of legal culture and legal consciousness of the judges. That fact may also serve as a precondition for the

growth of confidence in the judiciary as judicial procedures may contain no uncertainties as to the constitutionality of the statutes to be followed in litigation.

Keywords: *Lithuanian Constitution, constitutional justice, Constitutional Court, civil procedure, the right to civil defence, legal proceedings.*

Egidija Stauskienė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedros profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: civilinis procesas, teismo sprendimų vykdymas, sutaikymas civiliniame procese.

Egidija Stauskienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Civil Procedure, Professor. Research interests: civil procedure, enforcement, conciliation of civil procedure.

